

ЖУРНАЛИСТИКА

УДК: 821.512.154
DOI 10.35254/bhu/2022.62.60

Асакеева Д. Дж.,
Саламат кызы З.,
К. Карасаев атындагы БМУ

КЫРГЫЗ ПУБЛИЦИСТИКАСЫНДА ДООР МАСЕЛЕСИНИН КОЮЛУШУ

Кыскача мазмуну

Кыргыз публицистикасынын өнүгүү жолун талдоого алуу менен бирге мезгилдерге жараша кандай өнүгүп келгендиги, кайсы мезгилде кандай проблемалар каралгандыгы, бул багытта кандай макалалар жарык көргөндүгү талданды. Кыргыз публицистикасы басып өткөн тарыхый жолдун ичинен Эгемендүүлүк мезгилиндеги өнүгүү процессин тандап алып, бул мезгилдин башка мезгилдерден айырмачылыгы, жанрдык-тематикалык жаңычылдыгы, эркин жазуунун баытталышы, жарык көргөн эмгектердин темасы ж.б. маселелер анализге алынды. Бул доордо кандай маселелер актуалдуу болгондугу, кайсы темага көбүрөөк кайрылгандары, окурмандын талкуусуна, сынына кандай материалдар түшүп тургандыгы жана кандай тема кызыгуу жаратып жаткандыгы бир канча макалаларды талдоо аркылуу ачып берүү аракети көрүлдү. Анализдөө сын маанайында болуп, кыргыз Эгемен публицистикасы кандай өнүгүп жаткандыгы анализденди.

Түйүндүү сөздөр: аргумент, идея, жанр, маданият, сын, сөз эркиндиги, проблема, публицистика, тема, тематика

Асакеева Д. Дж.,
Саламат кызы З.,
БГУ имени К. Карасаева

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ ЭПОХИ В КЫРГЫЗСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ

Аннотация

Наряду с анализом пути развития кыргызской журналистики было проанализировано, как она развивалась по временам года, какие проблемы в какой период рассматривались, какие статьи публиковались в этом направлении. Из исторического пути, пройденного кыргызской журналистикой, был выбран процесс развития в период независимости, отличия этого периода от других периодов, жанрово-тематические новации, начало свободного письма, тематика публикуемых произведений и т.д. вопросы были проанализированы. На основе анализа нескольких статей сделана попытка выявить, какие вопросы были актуальны в эту эпоху, какие темы затрагивались наиболее активно, какие материалы обсуждались и критиковались читателем, какие темы вызывали интерес. Анализ проводился в критическом настрое, анализировалось развитие независимой кыргызской журналистики.

Ключевая слова: аргумент, идея, жанр, критика, культура, свободы слова, проблема, публицистика, идея, тема

Asakeeva D. Zh.,
Salamat kyzy Z.,
BSU named after K. Karasaev

SETTING THE PROBLEMS OF THE ERA IN KYRGYZ JOURNALISM

Abstract

Along with the analysis of the path of development of Kyrgyz journalism, it was analyzed how it developed according to the seasons, what problems were considered in what period, what articles were published in this direction. From the historical path traveled by Kyrgyz journalism, the process of development in the period of independence, the differences of this period from other periods, genre-thematic innovations, the beginning of free writing, the topic of published works, etc. The questions were analyzed. The analysis was carried out in a critical mood, the development of independent Kyrgyz journalism was analyzed.

Key words: *argument, idea, genre, criticism, culture, freedom of speech, problem, journalism, idea, topic*

Публицистика чыгармачылык ишмердүүлүктүн бир формасы катары көркөм чыгармачылык менен бир эле мезгилде жаралган. Кыргыз публицистикасы кыргыз элинин тарыхы менен байланыштуу өнүккөн. «Публицистика латын тилиндеги «коомдук» деген сөздөн келип чыккан термин. Адабияттын жана журналистиканын бир түрү публицистика болуп эсептелинет. Актуалдуу саясий-коомдук маселелер, философиялык, экономикалык, адабияттык проблемалар публицистикада атайы макалаларда талдоого алынып, тиешелүү корутундулар чыгарылат. Публицистика газеттик, журналдык бардык жанрларда (макала, эссе, очерк, фельетон, интервью ж.б.) ошондой эле кино, телевидение ж.б. мүнөздүү болгон жанрларды бүтүндөй камтып, пайдаланат. Мына ошондуктан публицистика ар дайым коомдук турмуштун алдыңкы катарында турат, анын эң курч проблемаларына түздөн-түз кийлигишип, коом алдына көтөрүп чыгат» - деп, аныктама берилгендей, коомдогу эң курч проблемалар публицистикалар аркылуу көтөрүлүп чыгып турган. Мына ушундай актуалдуу проблемалардын бири – доор проблемасы болгон. Чындыгында, кеп проблеманы көтөрүп чыгуу менен гана чектелбейт, коюлган проблеманы талдоо, сындoo да кошо орун алат.

Кыргыз публицистикасы ХХ кылымдын 20-жылдарынан тартып, жаралып, өнүгүп, бүгүнкү күндө абдан алдыга кетти, тематикалык жактан ар кыл багытта, мезгил, коом, эл талап кылган маселелер, проблемалар ар кайсы учурда коюлуп, талданып турган. Эгер тарыхка кайрыла турсан болсок Эгемендүүлүк жылдарында көп түрдүүлүктү башынан кечирип, кызыктуу өнүккөн экен. Кайсы мезгил болбосун мезгилдин проблемасы, доор проблемасы чагылып, талкуу жаратып келген. Бул жагынан Эгемендүүлүк жылдардагы публицистика башка мезгилерге караганда айырмаланып, өзгөчөлөнүп турат. Бул ишибизде дал ушул мезгилде доордун көйгөйүн, чындыгын чагылдырган кандай публицистикалар чыккандыгын карай кетели.

Сөз жана басма сөз эркиндиги колго тийгенден кийин өлкөдө бирин-бири жокко чыгарган, карама-каршы көз карашта турган басылмалар көбөйдү. Мурдагы өкмөттүк массалык маалымат каражаттары менен катар эркин гезит-журналдар, телеберүүлөр жана радио уктуруулар пайда болду. Басма сөздүн тематикасына көңүл бура турган болсок, ал бардык тармакты толук болбосо да камтып иштеп келе жатат. Саясат, экономика, илим, тарых, медицина, социалдык турмуш, мыйзамдуулук, укуктуулук, дин, спорт, музыка, искусство, сырдуу дүйнө, ал эмес эротика да өзүнчө тармак болуп, бул тармактарда атайын газеталар чыгып келе жатат.

Кыргызстандын өз алдынча болушу менен катар кирген демократиялык өз алдынчалык биринчи кезекте мезгилдүү басма сөздөн башталды. Так айтканда, басма сөзгө эркиндик берилди. Мына ошол басма сөз эркиндиги коомчулуктун алдында турган көптөгөн маселелерди - саясий бийликти, укуктуулукту, мыйзамдуулукту, экономикалык оош-кыйыштарды, унутта калган маданиятыбызды, каада-салтты, динди, ачылбаган, айтууга мүмкүн болбой турган тарыхый маалыматтарды ар тараптуу чагылдырып келет.

Кыргызстан Эгемендүүлүк алгандан кийин сөз жана

басма сөз эркиндиги колго тийип, өлкөдө бирин-бири жокко чыгарган, карама-каршы көз карашта турган басылмалар көбөйүп, мурдагы өкмөттүк массалык маалымат каражаттары менен катар эркин гезит-журналдар, телеберүүлөр жана радио уктуруулар пайда болду.

“Ал эми доор алмашып система өзгөргөн ушул өткөөл учурда басма сөз эркиндикке чыгып, коом турмушуна активдүү аралашып, көйгөйлүү маселелердин түйүнүн чечүүдө коомдук аң-сезимге чоң таяныч болууга күчү жетүүдө” [1, 200-б.] – деп айтылгандай, басма сөздүн тематикасына өзгөрүп, ал бардык тармакты толук болбосо да камтып иштеп баштаган. Саясат, экономика, илим, тарых, медицина, социалдык турмуш, мыйзамдуулук, укуктуулук, дин, спорт, музыка, искусство, сырдуу дүйнө, ал эмес эротика да өзүнчө тармак болуп, бул тармактарда атайын газеталар чыгып келе жатат. Басма сөз бетинде доордун проблемасын коюу биринчи орунга чыкты, бул мезгилде доордун көйгөйүн чагылдырган – эркиндикке жетишүү, саясий таймаштар, дин маселеси ж.б. болгон экен. Биз бул чакан макалабызда дал ушул жылдарда басма сөздү ээлей баштаган – дин маселеси доордун проблемасы болгондугу тууралуу баяндай кетели.

Эгемендүүлүк алган жылдардын алгачкы мезгилинен тарта эле көпчүлүктүн көңүлүн өзүнө бурган маселелердин бири – дин маселеси болгон экен. Буга чейин атеисттик өлкөдө жашап, дин жок, ал “Элдин башын айлантуучу апийим” деп келгендигибиз себеп болдубу, дин темасы алдыга чыгып, айрыкча ислам дини тууралуу публицистикалык материалдар күндөн-күнгө көбөйүп, көпчүлүктүн көңүлүн өзүнө бурууда. Мунун жакшы жагы да бар, жаман дагы жагы бар. Бирок, тескери бир көрүнүш, кээ бир макалалар конституцияга эмес, элдик этикага, каада-салтка таянып, тыянак чыгарып келишүүдө жана терең изилденип, анын жыйынтыгы боюнча эмес, динчил адамдардын пикири боюнча гана берилгендиги туура эмес, мисалы, ислам фундаментализмин ташуулаган макалалар, же ар кайсы сектага чакырык таштаган макалалар. ММКдагы мындай материалдар коомчулукта терс пикирди жаратып, бөлүп-жаруучулукка да алып барууда.

Мына ушундай өңүттөгү макаланы бири А. Усупбаевдин «Куранды бурмалагандар кимдер?» деген макалада кыргыз элинин тарыхына кайрылып, улуттук маданият кандай болгондугу тууралуу: «Кыргыз калкы нарк-насилдин тазалыгы, аруулугу менен бөтөн улуттарда сейрек кездешчү ушгу касиети менен дүйнө элине тааныла алды. Ата-бабаларыбыз аркар-кулжа, эчки-теке байырлаган чокулары көк тиреген аска зоолорду мекендеп, көчмөн турмушту аркалап келишти. Капысынан капсалаңды баштаган душмандын таш-талканын чыгарып, намыс-абийирди бийик коюп, өз жерин коргоодо бабалар байрагын туу тутуп, эч качан кыргыз улутунун дарегине доо кетиришкен жок. Улуу тоолорду мекендеп, улуу эрдиктерди жаратышкан көчмөн калкыбыз мишдеген жылдар бою баатыр элдин чебин коргоп, адамзаттын тарыхында урпактарыбыз сыймыктана турган көөнөрбөс издерди калтырышты» [3] -деп, кыргыз эли улут катары руханий жактан таза, маданияты бийик болгондугун айтып келип, биздин өлкөбүздө ислам динин жайылтуу үчүн зор аракеттер жүрүп жаткандыгы кыргыз эли үчүн туура

эмес иш экендигин эскертет. Мында айтылган ойлор кыргыз эли ислам дининен кол үзүп, байыркы ишенимине кайтып келүүгө багытталган, бирок бизди ойлондурган нерсе өзү айтып жатып, сөз жүзүндө башка, иш жүзүндө башка иш жасап жаткандыгы, ошондой эле, автордун ислам динин, ыйык куранды, элдин ишенимин шылдыңга алып, этикадан чыккан сөздөр менен пикирин билдиргендиги.

Анын ою боюнча Куран жөөттөр тарабынан саясат үчүн жаралган, ал эми азыркы күндө ваххабизмдин өкүлдөрү өздөрүнүн кызыкчылыгы үчүн кансыз согуш үчүн пайдаланып жатышкандыгын, а биздин кыргыздар сокурча берилип алышкандыктарын, жаштар аябай тартылып кетип жатышкандыктарын сындап келип, андан кийин ислам дининин салттарын да жокко чыгарган, ал гана эмес ислам динин туткан, аны жактоочу адамдарга чейин сындап, баарын калпка чыгарган пикирин жарыялаган.

Буларды айтуу менен А. Усупбаевдин кыргыз элин ислам дининен баш тартып, Көкө Теңирге сыйынгыла, улуттук наркышарды сактагыла, ынтымакка келгиле! деген чакырык таштаган.

Бир караганда бул айтылгандар туурадай эле сезилет, бирок автордун Куран тууралуу айтканындарынды, жалпы ислам динине, араб элине карата айткан ойлорунда чектен чыккан, маданияттуулуктан алыстаган, адамдарды, элдерди, ислам динине шек келтирген, мусулманчылыкты калпка чыгарган ойду гана айткандыгы чындыгында, туура эмес болуп калган.

Бул макалага жоопту Ж. Саранов аттуу адам «Исламдан колушарды тарткыла!» [4] деген макаласында жооп бергенге аракеттенген. Автордун ою боюнча Усупбаев өзү жөөттөрдүн динин кабыл алгандыгын, алар берген акчага жашшап жаткандыгын, мунун аркасында «У дяди Мойши» аттуу Ысык-Көлдө пансионаты бардыгын, Бишкекте «Иерусалим» деген комплекси да бардыгын, баласын жөөттөрдүн мектебине бергендигин, анан каратып туруп калп айтып, «жөөттөргө кул болбойлу» деп бетпактанып жатканын, бул адам кимдир бирөөнүн тапшырмасын аткарып жатат деп жыйынтык чыгарган.

Бирок, бул макалада да автордун туура эмес сөздөрү, батыштын цивилизациясын жокко чыгаргандыгы, алардан жылашач жүрүүнү үйрөнгөнүбүз, ар түрдүү ооруларды жуктурганыбыз сыяктуу гана терс жоруктардан башка эчтеке алганыбыз жок деген ою чындыгында калыс сөз эмес.

Эки автор тең маданий жактан төмөн тургандыктары, жеке пикирлерин курулай күчкө салгандыктары менен окшошуп кетишкен, бирок, Ж. Сарановдун пикири аргументтүү чыгып, бир кыйла денгээлде Усупбаевдин негизсиз маалыматтарынын жалгандыгын ашкерелей алган. Ошондой болсо да, ислам дининин ташууланган идеялары, жаштардын башын буруудагы аракеттердин бардыгы байкалып турат.

Чындыгында, ислам дининин аябагандай ыкчамдыкта таркагылышы, материалдык жактан жардам бериши, бирок кайра өздөрүнүнүн таламдарын талап кылышы кыргыз эли үчүн коркунучтуу. Мындай иш-аракеттер кыргыз жаштарын бузуп, улуттук маданиятын, каада-салтын, адеп-ахлак маселелеринин тетири жакка бурулушуна көмөктөшүүдө. Мисалы, «Ислам нуру» газетасы Кыргызстанда кандай диний уюмдар иш алып барууда канча мечит салды, карапайым калкка кандай жардам бе-

ришкендигин айтуу менен кайсы бир уюмдарды (шектүү деп эсептелгендери да бар) мактоо, жасаган иштерин алгылыктуу деп баалоо менен адамдарды өздөрүнө тартуу иштерин да аткарышууда, мисалы, «Бүткүл дүйнөлүк Жаштар ассамблеясынын» жабык типтеги диний багыттагы уюму Кыргызстанда пайдасыз, терс иштерди көп жасап жаткандыгын, дегеле уюм диний эмес уюм катары катталып, бирок диний иштерди жасап жаткандыгын «Кыргыз руху» [2] газетасы изилдеп чыкпадыбы.

А эми булардын баары ансыз деле кайсы жакка барарын билбей турган жаштарга терс таасирин тийгизүүдө, эгер улуттук санжыргалуу салтыбызды, ата-бабалардын мурасын ушинтип эле алмаштыра берсек, анда келечегибиз кандай болот, улуттук өзгөчөлүгүбүздү, улуттук маданиятыбызды сактап кала алабызбы?

Ошону менен катар азыркы мезгилде улуттук дөөлөттөрүбүздү, баалуу мурастарыбызды баарын алдына такалганыбыз (секталарга өтүп кетүү, кыргыз элин, тилин чануу, кайдыгерлик, маданиятсыздык, адепсиздик, динди эгоисттик кызыкчылык менен пайдалануу ж.б. кейиштүү көрүнүштөр) чындыгында, бүгүнкү күндөгү актуалдуу, зарыл маселелерден, ушундай көп кылымдык тарыхка ээ, адептик, диндик түшүнүктөргө байыртадан бери эле ээ калк руханий жактан жардыланып бараткандыгы жанды кейитет. Азыркы мезгилдеги мамлекеттин оор абалы, ар кандай «келгиндердин» терс иштери, элибиздин маданий, руханий, нравалык жактан жардыланып бара жаткандыгын айтуу бүгүнкү күндө өтө актуалдуу.

Биз ушундай маселени көтөрүп чыгып, калк менен тааныштырып, жыйынтык чыгарып, мындай терс жоруктарга катаал мамиле жасашыбыз керек, бул биздин атуулдук милдетибиз. Бирок, айта кетүүчү сөз диний көз караштагы макала, газетанын бардыгы ушундай көз карашта дегенден алыспыз, арасында чыныгы маданиятка, адептүүлүккө үндөгөн көз караштар да арбын. Мисалы, азыркы учурда элдин жүрүм-туруму туурасында, жашыдан эле түптөлүп келаткан «Коом жана үй-бүлө», «Ислам маданияты» гезиттери диний багытта иш алып барганы менен, так эле бүгүнкү биздин жашоо жагдайыбыз, турмуш-тиричилигибиз талап кылып жаткан негизги тарбиялык мааниси чоң проблемаларды көтөрүшүүдө. Жетишпес турмуштун айынан пайда болуп жаткан кээ бир көрүнүштөргө таамай сын айтып, элди аз да болсо маданияттуулукка чакырууда.

Акыркы жылдарда гезиттерде бардык диний түшүнүктөрдү толугу менен кабыл ала берүү мүмкүн эместигине өзгөчө көңүл бура турган макалалар жарыяланып жатат. Аларда негизги маселе катары дин, анын түрдүү проблемасы коюлуп жана анын ар түрдүү чечмелениши, аларды ар кандай көрүнүштөргө байланыштыруу орун алууда. Мындай макалалар, айрыкча «Асаба» газетасында (1995-2000-ж.) өзгөчө орунда турду. Алар: «Ырчы-динчи көбөйөт», «180 молдо көпүрөдөн өткөн жок», «Сүйлөшкөнгө чейин ишеним эркин» «Кылым карыткан ким - динби, же адамбы?», «Бакыттын өзү кайда?», «Сектомафия», «Ваххабизм», «Алчу жоо акырын келет», «Ооруну жашырсаң өлүм ашкере кылат», «Кудуратулла шашып койду», «Жүрөгүмө түнөк тапкан пайгамбар», «Кыргызга диний большевизм жетпей жатты эле» ж.б.

Буга үндөш макалалар «Аалам», «Кыргыз руху», «Учур» ж.б. газеталарда жарыяланып келе жатат. Чындыгында, жарык көргөн макалалардагы эң башкы ма-

селе башка динге өтүү болуп турду. Башка динге өтүү проблемасын сындоо менен катар эл арасында мусулман динине үгүттөө кыргыз гезиттеринде басымдуу орунду ээлейт. Журналисттер айткандай, бизге чынында ислам маданияты бүгүнкү күндө эң керек, анткени дин коомдун өнүгүп өсүүсүнө чоң салым кошот. Мисалы, жашоонун эстетикалык түзүлүшүндө, улуттук каада-салттардын пайда болуусунда, ынтымактын жаралуусунда, мекен жана улуттук сезимдердин ойгонуусунда диндин аткарган кызматы эбегейсиз. Чынында адам баласы табиятынан динге муктаж, анын аткарган кызматы бар. Бирок, динди тутунган кайсы бир коомдо дин өз эреже тартиптери менен көрсөтүлүп түшүндүрүлбөсө ал коомдо баш айлантуучу түшүнүксүз нерселер пайда болот. Мына ушул түшүнүксүз нерселерге жогорудагы газеталар жооп берүү аракетин көрүшүүдө. [5]

Көрсө, элдин дилине, дитине, динине сиңип калган ыйык ишеним кылымдардан бери бирде чыңалып күчүнө кирип, бирде үлбүрөп, өчүп, унутулуп баратып, кайра жандандырылганы менен бекем, ыйык. Мына ушул ата-бабалар басып өткөн жол, алардын ыйык ишенимдерин, маданиятын, бизге таштап кеткен табериктерин өчүрбөй сактап калуу милдетибиз экенин билүүбүз

бүгүнкү күндүн эң маанилүү, эң актуалдуу проблемасы, кийинки муун муну эстеринен чыгарбоолорун эсибизден чыгарбашыбыз керек, бул кесиптик да, атуулдук да милдетибиз.

Адабияттар

1. Асакеева Д.Ж. Кыргыз адабиятынын маселелери (К. Тыныстановдон Ч. Айтматовго чейин). / Д.Ж. Асакеева. – Б., 2012. - 132 б.
2. Кыргыз руху, - 2006. - Март-апрель айларындагы сандары.
3. Усупбаев А. Куранды бурмалагандар кимдер? / А. Усупбаев. // Айгай, 2009. - 17-апрель. - 3 б.
4. Саранов Ж. Исламдан колуңарды тарткыла! / Ж. Саранов. // Жаңы ордо, 2009. - 8-май. - 4 б.
5. Кыдырбаева Р., Асаналиев К. Кыргыз адабий илимини терминдер сөздүгү. / Р. Кыдырбаева, К. Асаналиев. – Б., 2004. - 231 б.
6. Прохоров Е.П. Журналистика и демократия. / Е.П. Прохоров. – М., 2001. - 190 с.
7. Султаналиева А. Вехи журналисткой судьбы. // Вестник гуманитарного университета им. К. Карасаева, 2011. - №1. – С.278-280.

УДК: 316.77
DOI 10.35254/bhu/2022.62.63

Alp Yurtçicek,
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim
Bilimleri Yüksek Lisans Öğrencisi
alpyurtcicek@gmail.com

Camankulova R.,
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
İletişim Fakültesi RTS Bölümü Yrd. Doç. Dr.
regina.camankulova@manas.edu.kg

BİR SİYASAL İLETİŞİM ARACI OLARAK SOSYAL MEDYA KULLANIM PERFORMANSI

Özet

İletişimin ve hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelen teknoloji ve onun getirmiş olduğu yenilikler hayatımızı oldukça kolaylaştırmaktadır. İnternetin günlük hayatta kullanılması onunla beraber hayatımıza giren sosyal medya, zaman geçirmemizi eğlenmemizi, iletişim kurmamamızı, sosyalleşmemizi öğrenmemizi sağlamaktadır. Kısaca geleneksel medyanın fonksiyonlarını eksiksiz olarak yerine getirmektedir. Küreselleşen dünyada internetin kullanımı gün geçtikçe artmıştır. İnternetin kullanımı kişi ve guruplara göre sosyal, ekonomik, ticari kültürel gibi alanlarla birlikte siyasal aktörlerin ilgisini çekerek siyasal iletişimde de kullanılmaya başlanmıştır. Siyasal iletişimde aktörler konumlarını sağlamlaştırmak ve halkı bilgilendirmek, kendini tanıtmak gibi farklı nedenlerle siyasal iletişimde sosyal medyayı bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Bu çalışmada Türkiye’de bulunan dört liderin siyasal iletişimde sosyal medya platformlarından Twitter, Facebook, Instagram ve Youtube’nin siyasal iletişimde aktif olarak kullanıp kullanılmadığı nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılarak araştırılacaktır.